

«Totes les poesies són traduccions» Notes sobre les traduccions de Josep Palau i Fabre

Enric Balaguer

La intenció inicial de Josep Palau i Fabre (1917-2008) era la de ser un escriptor trilingüe: en català, castellà i francès. Així ho comentava a propòsit dels poemes “Tierra fértil” i “La femme du poète”, escrits respectivament en castellà i en francès, que formen part de *Laberint*, a *Poemes de l’Alquimista*. Aquest idea es va ensorrar amb l’arribada de la Guerra Civil i amb la duresa de la postguerra que significà un projecte de genocidi cultural contra el català. Palau, doncs, va renunciar a aquesta voluntat de multilingüisme i esdevindria un escriptor només en català.

L’interés de Palau per seguir la poesia europea, sobretot la francesa, persistirà de manera puixant; es pot veure, de bell antuvi, en els 20 números de la revista *Poesia* —de la qual fou el seu artífex— que es publicà de manera clandestina des de 1940 fins a 1945, a Barcelona. L’inventari dels autors traduïts en la publicació abraça des de Petrarca a Rilke, de Baudelaire a Elizabeth Barret —no totes les traduccions les realitza Palau—, i també hi ha poemes de Rimbaud, d’Apollinaire o de Mallarmé directament en francès. El número 13 està dedicat al surrealisme amb textos traduïts del Comte de Lautrémond, William Blake o Paul Éluard.

La creació palaufabriana, especialment pel que fa al camp poètic, s’alimenta de manera destacada de la poesia francesa. Figures com Baudelaire, Rimbaud o Artaud, són referències de primer ordre a *Poemes de l’Alquimista*. En el transcurs de l’escriptura no sols trobarem invocacions als autors i a determinades peces emblemàtiques d’aquests sinó que, d’alguna manera, són incorporats a la pròpia obra. En el cas de Baudelaire, Palau inclou el poema “L’étranger”, del qual fa una traducció “metafísica” dotze o tretze anys després d’haver-lo llegit per primera vegada. La versió —si hom pot anomenar-la així— porta per títol “La identitat”. Tot i que costa de veure en “La identitat” una simple traducció de “L’étranger”. L’autor comenta que no “el llegia, sinó que l’escrivía vivint-lo” i ho feia en el mateix lloc on el poeta francès l’havia concebut: la ciutat de París. En el cas de Rimbaud, Palau pren el poema “Sensation”, una de les millors expressions de joia vital i d’alegria, i hi glossa l’operació de lectura de la qual en fa cinc versions que van portant el poema del francès a una concreció completament diferent per part del lector/poeta català. Traduir i llegir esdevenen operacions creatives a l’alçada de les dels poemes normals.

Així, doncs, Palau i Fabre veu la traducció i fins i tot la lectura de poesia, com a creació. El fet cal destacar-lo perquè, d’alguna manera, esdevé un avanç de la poètica postmoderna. Una mena de postmodernitat *avant la lettre*, si més no per aquesta banda intertextual i metaliterària. En un petit text aparegut en el número 4 de la revista *Poesia*, titulat “Crear, traduir”, Palau equipara la tasca poètica amb la traducció: “Totes les poesies són traduccions. Tota poesia és la traducció d’un poema viu engendrat en l’esperit”. “Aquest original —prosegueix l’autor— és inassolible; resta sempre inèdit. La poesia és, per tant, l’art de traduir la vida de l’esperit mitjançant l’esperit”.

Pel que fa pròpiament a les traduccions, el gruix prové dels autors francesos en qui Palau estava interessat: Arthur Rimbaud i Antonin Artaud, especialment. De forma puntual, la novel·la d’Honoré de Balzac *L’obra mestra inconeguda* que aborda el procés de creació pictòric d’una faisó tan avançada, històricament, com lúcida, pel que fa al procés de creació. La novel·la de Balzac, de 1832,

va amb un pròleg explicatiu on Palau pondera les fites de l'elaboració creativa: expressar la realitat. Molts pintors, com ara Picasso, retien culte a l'obra i Cézanne l'estimava tant que se la va aprendre de memòria. Precisament la versió que prepara Palau en Edicions del Mall, el 1986, conté les il·lustracions que l'autor de *Gernika* va preparar el 1931 per a l'edició que va fer-ne Vollard, a França.

L'autor més destacat en el conjunt de les traduccions de Palau i Fabre és, sens dubte, Arthur Rimbaud de qui posa a l'abast del lector català *Una temporada a l'infern ill·luminacions* el 1966 per a d'editorial Vergara, edició que inclou un estudi previ i notes. La mateixa obra apareixerà el 1984 a l'editorial Bruguera. Hi incorpora *Els deserts de l'amor* i ens indica que es tracta d'una "versió renovada". I encara hi haurà dues edicions més, aquesta vegada bilingües, a Edhasa i a Proa el 1991.

Rimbaud és per a Palau el poeta que porta l'empeny líric en una orientació afí als seus propòsits literaris. Es tracta d'una poesia concebuda com una exploració personal, com un laboratori existencial. La *vidència* i l'*alquímia* que invoca el francès interessien plenament a Palau, qui farà d'aquesta última el centre neuràlgic de la seua creació, no sols de la seua poesia. A més a més, compartirà amb Rimbaud el fet de convertir la poesia en una etapa de la vida de l'autor, però no l'única. Si el francès deixa d'escriure poesia als vint-i-dos anys —tot un senyal de precocitat i de genialitat—, Palau farà un paral·lel en abandonar-la als trenta-cinc anys, el 1952. El poema "Comiat", amb que clou *Poemes de l'Alquimista*, n'és una espècie d'explicació, d'aquesta renúncia, i un testament. En el cas de Palau, aquest final no deixa de ser metàfòric, atés que l'autor va continuar amb l'escriptura, encara que en altres gèneres diferents a la poesia: teatre, assaig i narració.

La traducció de la poesia de Rimbaud és, doncs, la d'un autor amb qui Palau està molt compenetrat. També, tot i que d'una manera més parcial, la figura d'Artaud, a qui arriba a tractar a París. El creador del teatre de la crueltat mostra un perfil atractiu per tal com representa una revolta dels valors convencionals i de la tradició literària. Les *Versions d'Antonin Artaud*, que va publicar per la Magrana el 1977, estan precedides d'un pròleg "Llegir Artaud" on explica l'especificitat subversiva d'una poesia que esdevé so físic —força d'emissió—, en dissoldre la paraula i tots els seus elements. La parula en Artaud, ens diu Palau, "és crit, és emissió gutural, és música, és sentència, és prosa plana, és desplegament verbal, és balbuceig, és metafísica, és física". Com adverteix en un moment donat, l'obra poètica del francès posa a prova la traducció poètica: ací no es tracta de traduir el sentit, les imatges o el contingut. I, llavors, com donar compte d'aquesta part material de la poesia? Aquesta *fisicitat* expressada mitjançant la fonètica? Palau accepta el repte més elevat de tots en el terreny de les traduccions.

Per la banda del francès cal fer esment de les traduccions que du a terme Palau del català ben especialment els llibres de Ramon Llull: *Le livre de l'ami et de l'aimé*, el 1953, i el 1958 poemes de Llull, Jordi de Sant Jordi i Ausiàs March en el volum *Trésor de la poésie universelle*. Aquesta tasca de traducció en doble sentit ens indica el domini lingüístic de Palau i Fabre, que coneixia el francès gràcies al seu entorn familiar, car la seua mare i l'avi n'eren parlants.

Per acabar l'inventari de traduccions cal consignar les que realitzà del dramaturg suec August Strindberg, *3 obres en un acte*, l'any 1983, amb la col·laboració de Hilveri Melgren, aquesta vegada motivat pel teatre. D'una manera especial cal destacar la traducció —en una edició singular de llibre en forma apaïxada que s'acosta al sobre de correus— de Mariana Alcoforado, *Cartes d'amor d'una monja portuguesa*, també per a Edicions del Mall, 1987. De l'obra, l'autor en fa la traducció, el pròleg i l'epíleg. Es tracta d'una aventura que, sens dubte, el fascinava, car la considerava "el més extraordinari epistolari d'amor que [havia] llegit mai". No content de fer un pròleg on explicava l'origen dels text i les versions, Palau fa un epíleg per tal d'advocar a favor de l'autenticitat de la

història amorosa explicada a les cartes.

Aquest repàs d'obres traduïdes ens demana potser una recapitulació on caldria destacar la importància de la traducció per al poeta català. Una importància que, de bell antuvi, el porta a equiparar creació poètica amb traducció. I considerar la traducció com un quefer pròpiament poètic.

En el plànol de les traduccions concretes, Palau trasllada al català les obres de Rimbaud, de qui se sent pròxim; la de Balzac, *L'obra mestra inconeguda*, atret per l'interés de la seua temàtica pictòrica lúcidament abordada; i les cartes de Mariana Alcoforado, extraordinari inventari de les diverses posicions amoroses. Aitals llibres hom pot dir que tenen, en català, gràcies a la qualitat de les traduccions, l'estatus d'obres clàssiques. Palau hi esmerça un coneixement extraordinari del francès i del català i el resultat són uns textos de referència. Si les traduccions de Rimbaud semblen elaborades per algú que els ha escrit en un català ben genuí, *L'obra mestra inconeguda* té un llenguatge que s'acosta al classicisme, amb aire de sentència filosòfica, amb un punt arcaïtzant i dialèctic, però consubstancialment líric.